

УДК 159.9

Ольга Анатоліївна Гульбс,

доктор психологічних наук, професор кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5300-8570>
1960.09.05m@gmail.com

Світлана Юрїївна Діхтяренко,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4506-1221>
sadova32bb@gmail.com

Вікторія Юрїївна Кузьміна,

старший викладач кафедри психології,
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Бахмут, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0344-8866>
vkuzmina240art@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

На сучасному етапі розвитку вищої освіти відбувається переосмислення ролі цінності здобутих студентами знань, вмінь розробляти нові ідеї, захищати свою позицію і розвивати креативне мислення. Крім того, як зазначають ряд досліджень, студенти недостатньо обізнані про методи формування креативності, а в навчальних програмах, на заняттях і практиках дана проблема не знаходить належного відображення. Все це надає проблемі формування креативності у студентів особливої актуальності.

У статті науково обґрунтовано організацію формування креативності студентів, показано, що формування креативності студентів в процесі навчання в вищій школі пов'язано з виявленням потреби в особистісно-професійному зростанні, нестандартному виконанні навчальних завдань, стійкому інтересі студентів до саморозвитку, самовдосконалення й професійного самоствердження. Розроблена програма формування креативності у студентів «Розвиток креативності – атрибут успішної особистості студента», описано емпіричне дослідження, його результати та перспективи розробки проблеми.

Ключові слова: студент, креативність, креативне мислення, навчальний процес, програма розвитку креативності студентів.

Olga Gulbs,

Doctor of Psychological Sciences,
Associate Professor of Psychology chair,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5300-8570>

1960.09.05m@gmail.com

Svitlana Dikhtiarenko
*PhD of Psychological,
Associate Professor of Psychology chair,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine*
ORCID: 0000-0003-4506-1221
s.y.dikhtiarenko@udpu.edu.ua

Victoria Kuzmina,
*senior lecturer at the Department of Psychology,
Horlivka Institute of Foreign Languages
Donbass State Pedagogical University,
Bakhmut, Ukraine*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0344-8866>
ykuzmina240art@gmail.com

FORMATION OF STUDENTS 'CREATIVITY PSYCHOLOGISTS IN THE TRAINING PROCESS

At the present stage of development of higher education there is a rethinking of the role of the value of knowledge acquired by students, the ability to develop new ideas, defend their position and develop creative thinking. In addition, as noted by a number of studies, students are not sufficiently aware of the methods of creativity, and in the curriculum, classes and practices, this problem is not properly reflected. All this gives the problem of forming creativity in students of particular relevance.

The article scientifically substantiates the organization of students' creativity, shows that the formation of students' creativity in higher education is associated with identifying the need for personal and professional growth, non-standard performance of educational tasks, stable interest of students in self-development, self-improvement and professional self-affirmation. The program of formation of creativity at students "Development of creativity - an attribute of the successful personality of the student" is developed, the empirical research, its results and prospects of development of a problem are described.

Key words: *student, creativity, creative thinking, educational process, program of development of creativity of students.*

На сучасному етапі розвитку України зростають вимоги до системи вищої освіти, якості підготовки фахівців психологів і рівню сформованості їх професійно-значущих характеристик, які значною мірою закладаються на вузівському етапі професійної підготовки. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю пошуку прогресивної концепції підготовки майбутнього психолога. Вивчення особливостей формування креативності студентів в процесі навчання затребуване вимогами їх майбутньої професійної діяльності, що потребує розвитку їх креативності. У зв'язку з цим виявлення умов і факторів, що детермінують розвиток креативності майбутнього психолога, є актуальною науково-практичною проблемою.

Ряд дослідників проблему розвитку креативності особистості розглядають на різних етапах її становлення: дошкільному, шкільному та підлітковому віці [3; 7; 11; 10; 14]. Однак дана проблема вивчена недостатньо в юнацькому віці. На думку Дружиніна В. Н., у цей період на основі «загальної» креативності формується «спеціалізована» креативність: здатність до творчості,

пов'язана з певною сферою людської діяльності, як її «зворотна сторона», доповнення та альтернатива. Він вказує що на цьому етапі особливу значиму роль відіграє «професійний» зразок [7].

Поняття креативності у різних авторів так чи інакше пов'язане з обдарованістю і творчими здібностями особистості. Згідно словнику під редакцій В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова: «Креативність (англ. creativity) - творчі можливості (здібності) людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому та/або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення. Креативність розглядають як найважливіший і відносно незалежний фактор загальної обдарованості, який рідко відбивається в тестах інтелекту і академічних досягнень. Навпаки, креативність визначається не стільки критичним ставленням до Нового наявного досвіду, скільки сприйнятливістю до нових ідей» [13].

Петровський А. В. і Ярошевский М. Г., стверджують: «Творчість це діяльність результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Будучи за своєю сутністю культурно-історичним явищем, творчість має психологічний аспект: особистісний і процесуальний. Воно передбачає наявність у особистості здібностей, знань і навчань, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [12].

Досліджуючи проблему розвитку креативності студентів Мороз В. В. звернула увагу на те, що в сучасному швидко мінливому світі креативність, яку колись розглядали як рідкісну якість, притаманну тільки геніям науки і мистецтва, в даний час вважають життєво необхідною для навчання і роботи людини. На її думку залежно від психологічного напрямку під креативністю розуміється або діяльність по створенню чогось нового, оригінального; або характерологічні якості особистості; або процес або комплекс когнітивних і особистісних особливостей індивіда, що сприяють в психологічному сенсі становленню творчості. Вона стверджує, що терміном креативність в психологічних дослідженнях позначається комплекс інтелектуальних і особистісних особливостей індивіда, що сприяють самостійному висуненню проблем, генеруванню великої кількості оригінальних ідей і нешаблонному їх вирішенню. Вона відмітила, що креативність це індивідуальний і культурний феномен, що дозволяє нам трансформувати можливості в реальність. Дослідник висловила думку, що «у сучасних аудиторіях методи навчання стали все більше рутинними в передачі знань. Здається, ми передаємо знання об'єктивно, але ми не завжди даємо студентам відчуті процес здійснення відкриттів, і як вони змінюють світ. Ми навчаємо студентів бути споживачами знань, а не заохочуємо їх до участі у створенні знань. Щоб стимулювати креативність нам необхідно дозволити їм відчуті креативний процес» [9].

Л. С. Виготський звертає увагу на те, що творчою діяльністю ми називаємо таку діяльність людини, яка створює щось нове, все одно буде це створене творчою діяльністю якою-небудь річчю зовнішнього світу або відомим побудовою розумом або почуттям, що живе і виявляється в самій людині...створення творчої особистості, підготовляється творчою уявою, що втілюється в сьогоденні [3].

В розумінні С. Л. Рубінштейна уява відіграє істотну роль в кожному творчому процесі. Він відмічає що беручи участь разом з мисленням в процесі

наукової творчості, уява виконує в ньому специфічну функцію, відмінну від тієї, яку виконує в ньому мислення і специфічна роль уяви полягає в тому, що вона перетворює образний, наочний зміст проблеми і цим сприяє її вирішенню [14].

На думку Я. А. Пономарьова: «Творчість – в найширшому сенсі – є взаємодія, що веде до розвитку. Вивчаючи будь-яку приватну форму творчості, ми стикаємося з її загальними законами. Однак загальна природа творчості досі проаналізована явно недостатньо, хоча потреба в такому аналізі виявляється все з більшою гостротою, особливо при сучасних спробах координації різних аспектів дослідження творчої діяльності людини. Спроби здійснити таку координацію, керуючись лише «здоровим глуздом», не досягають мети – про це свідчить практика. Необхідна розробка вихідних принципів дослідження творчості» [11].

Слід відмітити що в психологічних дослідженнях поняття креативності йде переважно в двох напрямках. Перший з них задається питанням про взаємозв'язок креативності та рівня інтелектуального розвитку особистості, заміряються її пізнавальні процеси – когнітивний підхід. Другий напрямок зосереджено на виявленні впливу особистісних характеристик, психологічних і мотиваційних особливостей – особистісний підхід. В основі концепції Дж. Гілфорда лежить принципова відмінність між двома типами розумових операцій: конвергенцією і дивергенцією. Дж. Гілфорд відмічає: «Особливість кінцевого розумового продукту, одержуваного за допомогою дивергентного мислення – це різноманітність можливих відповідей. Кінцевий розумовий продукт повністю не визначається даною інформацією. Але не можна сказати, що дивергентне мислення не входить в загальний процес досягнення єдиного висновку, так як воно діє скрізь, де має місце мислення методом проб і помилок. Добре відома здатність на швидкість підбору слів досліджується в тестах, в яких випробуваного просять привести ряд слів, що задовольняють певній вимозі. Ця здатність розглядається зазвичай як легкість продукування символічних одиниць за допомогою дивергентного мислення. Подібна семантична здатність відома як швидкість мислення. Продукування ідей за допомогою дивергентного мислення розглядається як єдина властивість, що належить до фактору, позначеного поняттям «гнучкість мислення». Фактор, який називається «оригінальністю», розуміється зараз як легкість пристосування до семантичного матеріалу, в якому потрібно міняти сенс таким чином, щоб вийшли нові, незвичайні, розумні або штучні думки» [4].

Ототожнюючи творчі здібності і креативність Едвард де Боно, вводить поняття: «Латеральне мислення є засобом досягнення (осяяння). Головною функцією розуму є відшукання в навколишньому середовищі певних закономірностей і створення патернів. Як тільки патерни сформовані, стає можливим їх розпізнання і використання». Боно Е. звертає увагу на те, що: «Латеральне мислення означає, що на якомусь етапі можна бути неправим, якщо це допомагає прийти до правильної відповіді. Вертикальне мислення (логіка і математика) такого не допускає. Латеральне мислення допускає пошук інформації, що не відноситься до справи; вертикальне ж мислення вибирає тільки те, що прямо відноситься до досліджуваного питання». Досліджуючи основні принципи латерального мислення Едвард де Боно відніс їх до чотирьох рубрик: виявлення панівних, або поляризованих ідей; пошук різних підходів до

ситуації; ослаблення жорсткого контролю вертикального мислення; використання випадку [1].

Мета дослідження – розкрити теоретичні підходи до сутності і структури креативності. Конкретизувати наукове уявлення про стратегії професійної підготовки та розвитку креативності у студентів – майбутніх психологів. Визначити засоби діагностичної та корекційної роботи; розглянути креативне освітнє середовище, фактори, що сприяють розвитку креативності; визначити засоби формування креативності; розробити та обґрунтувати програму формування креативності у студентів і провести емпіричне дослідження.

В останні роки збільшилася кількість досліджень, в яких простежується комплексний підхід до проблеми творчості та розвитку креативності. Методологічні основи креативної цілісної педагогічної системи БФТМ (безперервне формування творчого мислення) розробив В. В. Утемов. Зокрема їм детально розроблено концепцію, методи, засоби та педагогічні умови креативної педагогічної системи, орієнтованої на формування творчого системного мислення.

Дослідник В. В. Утемов звертає увагу на те, що: «Активне оволодіння професійно-творчою діяльністю, її ефективна реалізація мають на увазі не тільки розвиток і інтеграцію умінь і навичок, вироблення індивідуальних способів і прийомів виконання професійної роботи, а й оволодіння методологією професійної творчості, розвиток творчого мислення і необхідних креативних особистісних якостей. Становлення креативної особистості можна визначити як формування і розвиток особистості, адекватної виконуваній творчій діяльності і одержуваних творчих результатів. Темп і траєкторія цього процесу детермінуються біологічними і соціальними факторами, власною активністю особистості і її креативними якостями, а також обставинами, життєво важливими подіями і професійно зумовленими факторами. Виникає тісний взаємозв'язок становлення креативної особистості та креативної освіти. Звідси випливає залежність рівнів професійно-творчої діяльності людини, досягаються результати і рівні її креативної підготовки» [16].

Розробляючи проблему формування креативності студентів в процесі навчання ми вважаємо що її можна вирішити не тільки просвітою та підвищенням загальної культури, але й спеціальними заняттями в процесі навчання і в першу чергу, професійно спрямованими. Нами застосовано комплекс теоретичних методів і прийомів: теоретико-методологічний аналіз, осмислення, порівняння й узагальнення основних положень наукових джерел, що відповідають темі та меті дослідження. В дослідженні розроблена програма формування креативності у студентів «Розвиток креативності – атрибут успішної особистості студента». При реалізації програми використовувались наступні методи: дискусія, інтерв'ювання, міні-лекції, круглі столи, тематичні дискусії, творча діяльність (проект), ділові ігри, рольові та імітаційні ігри, відеоконференції. Емпіричне дослідження розвитку креативності у студентів психологів проводилося нами на базі Горлівського інституту іноземних мов «Донбаський державний педагогічний університет» (35 студентів) та «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини» (21 студент).

Програма формування креативності «Розвиток креативності – атрибут успішної особистості студента», мала наступні завдання:

- усвідомлення студентом цінності креативних рис особистості;
- розвиток абстрактно-логічного мислення;
- активізація дивергентних функцій інтелекту;
- формування позитивного ставлення до креативного процесу;
- актуалізація таких особистісних якостей, як впевненість в собі, незалежність, рішучість, наполегливість при досягненні мети, здатність відстоювати свою думку.

Специфіка зазначеної програми в тому, що розроблено комплексний підхід до такого складноорганізованого явища особистості, яким є її креативність. Стратегія програми ґрунтується на принципі поетапності: кожен наступний етап логічно пов'язаний з попереднім і спрямований на закріплення досягнутого і його подальший розвиток на наступному етапі.

При реалізації програми студенти проявили інтерес до таких методів: інтерв'ювання, круглі столи, тематичні дискусії, творча діяльність (проект), ділові ігри, рольові та імітаційні ігри, а також різноманітні технології навчання які спрямовані на розвиток креативного потенціалу студентів: «Евристичне занурення у предмет», «Роздуми з проблеми», «Банк ідей і розробка креативного проекту», «Майстерні», «Модель бінарних опозицій», «Шість капелюхів мислення». Такі форми та методи вдало вписуються в модель формування та розвитку креативного потенціалу студентів, дозволяють урізноманітнити заняття та підвищують інтерес.

Дослідник Павленко В. В. описала ряд наступних технологій розвитку креативного мислення особистості:

1. Технологія «Евристичне занурення у предмет» – це особлива форма навчання, що забезпечує збереження освітньої домінанти протягом тривалого часу шляхом організації пізнання учнями різних освітніх об'єктів за допомогою евристичних засобів. У цьому випадку учні занурюються в певну тему і, спираючись на свій творчий потенціал, розробляють багато аспектів програмних вимог самостійно. Такого роду форма навчання є інтеграцією традиційного та інноваційного навчання в дидактичний творчий процес. Головна мета «евристичного занурення в предмет» – організація діяльності учнів не лише з вивчення нового, але й і з розвитку їхньої креативності, створення власної системи знань із певного розділу програми.

2. Технологія «Роздуми з проблеми» – це ланцюг висновків на певну тему, викладених у логічно послідовній формі; є необхідним елементом у вивченні навчальної дисципліни. На сьогодні підручник втратив статус основного джерела знань, і викладеного в ньому навчального матеріалу недостатньо для розширення кругозору людини. Водночас саме від широти кругозору залежить рівень креативності особистості. Особливо важливе використання цієї технології для здійснення міжпредметних зв'язків.

3. Технологія «Банк ідей і розробка креативного проекту» цікава тим, що дозволяє розширити знання із будь-яких навчальних дисциплін. У створенні креативного проекту, ставиться такий аргумент, який містить весь хід роботи: 1. Кому цей проект принесе користь? 2. Чи можна впоратися з таким проектом і за який час? 3. Складання таблиці креативного проекту з назвою. 4. Необхідність розвивати свою ідею. 5. Яким є кінцевий результат? Короткий виклад (резюме) для реалізації проекту [10].

При реалізації програми нами була використана методика Едварда де Боно «Шість капелюхів мислення», яка навчає студентів: працювати з інформацією; розвивати креативне мислення; використовувати інтуїцію; генерувати креативні ідеї. Едвард де Боно визначає, що метод шести капелюхів – дозволяє розкласти мислення на складові частини, виділити в ньому шість основних типів, надаючи тим самим людині можливість в кожен конкретний момент часу звертатися до одного свідомо обраного типу мислення, а не використовувати їх одночасно [1].

Згідно з розробками Едварда де Боно кожен капелюх відповідає певному рівню розвитку мислення:

1. Білий капелюх. Білий колір неупереджений і об'єктивний. Мислення в білому капелюсі має бути практичним. Практичність же в даному випадку має на увазі вміння виокремити раціональне зерно фактів з лушпиння рясних домислів і здатність вибудувати отримані відомості в порядку достовірності міститься в них інформації. Мислення в білому капелюсі-це дисципліна і самоконтроль.

2. Червоний капелюх. Червоний колір символізує гнів, лють і внутрішнє напруження. Образ думок, що формується червоним капелюхом, пов'язаний з почуттями, з проявом емоцій. Цей тип мислення відкриває перед людиною широкі простори для відвертого вираження своїх думок.

3. Чорний капелюх. Чорний колір похмурий, зловісний, словом – недобрий. Чорний капелюх покриває собою все погане-те, що боїться людських очей. Образ думок в чорному капелюсі відрізняється суворою логікою і чіткістю обґрунтування своїх позицій.

4. Жовтий капелюх. Жовтий колір сонячний, життєстверджуючий. Жовта капелюх сповнена оптимізму; під нею живе надія і позитивне мислення. Мислення в жовтому капелюсі може бути визначено як позитивне і теоретично обґрунтоване, оскільки йому властивий оптимістичний настрій і спрямованість на очікування в майбутньому тільки хорошого, що неодмінно має впливати з наміченого сьогодні плану дій або тільки що прийнятого рішення.

5. Зелений капелюх. Зелений колір – це колір свіжого листя, достатку і родючості. Зелений капелюх символізує творче начало і розквіт нових ідей. Зелена капелюх несе повну відповідальність за народження нових ідей і нетрадиційних поглядів на речі і події. Мислення в зеленій капелюсі прагне уникнути второваних доріг, щоб відшукати нові шляхи розвитку.

6. Синій капелюх. Синій колір холодний; це – колір неба. Синя капелюх пов'язана з організацією і управлінням розумовим процесом, а також із застосуванням капелюхів інших забарвлень. Синій колір символізує всеосяжний контроль; він схожий на образ неба, невпинно стежить за тим, що відбувається на ввіреній його невсипущим турботам землі [2].

Наше дослідження проходило протягом ряду етапів.

На першому етапі проводилася діагностика рівня креативності студентів з використанням тесту креативності Е. Торренса. Тунік Є. Є., звертає увагу на те, що тест Е. Торренса заслужено вважається класичним в області психодіагностики креативності і він є потужним психодіагностичним інструментом, що вимагає професіоналізму від його користувачів. «Потужність» тесту обумовлена його вимірювальними можливостями. Велика різноманітність ретельно підібраних завдань надає обстежуваному широкі

можливості для прояву креативних здібностей. За допомогою тесту можна не тільки оцінити рівні розвитку вербального, образного і звукового творчого мислення, а й отримати уявлення про якісну своєрідність цих окремих структур креативності у різних людей [15].

Тунік Є. Є., відмічає, що у роботі над тестом Е. Торренс в основному спирався на теорію дивергентного (творчого) мислення Дж. Гілфорда, яким були виділені чотири класичних властивості дивергентного мислення:

1. «Швидкість» – здатність продукувати велику кількість ідей.
2. «Гнучкість» – здатність застосовувати різноманітні стратегії при вирішенні проблем.
3. «Оригінальність» – здатність продукувати нестандартні ідеї.
4. «Розробленість» – здатність детально розробляти виниклі ідеї.

Вона відмічає, що Е. Торренс додає до переліку Дж. Гілфорда ще дві характеристики: «опір замикання» і «назва» [15].

Перший етап дослідження показав наступний рівень розвитку креативності студентів: у 13,75 % було діагностовано високий рівень розвитку креативності, у 37,5 % середній, і у 48,75 % – низький.

На другому етапі використовувалась розроблена нами програма формування креативності «Розвиток креативності – атрибут успішної особистості студента». В дослідженні ми прагнули до розвитку у студентів навичок самопізнання, самоаналізу, самореалізації, підвищення моральних принципів та позитивного ставлення до навчального процесу, що дозволило більш ефективно формувати креативність студентів. Важливу роль в формуванні креативності відіграє участь студентів у практичних заняттях, виконанні спеціальних завдань та психологічних ігор. Найбільший інтерес студенти проявили при виконанні таких вправ: «Усмішка», «Асоціації», «Свій стиль», «Нестандартні способи застосування», «Розповідь з 100 слів», «Письменник». Згідно з програмою формування креативності студентів для них приводились такі тренінгові заняття: «Особистісне зростання», «Розвиток креативності», «Емоційна стійкість», «Позитивне самовиховання та впевнена поведінка». На практичних заняттях використовувався аутотренінг «Чарівний ліс» та психологічні ігри: «Нереальне реально», «Творче осяяння», «Хамелеон», «Два королівства», «Перестановка ролей» [5; 6; 8].

Групова практична робота студентів відповідно до програми формування креативності «Розвиток креативності – атрибут успішної особистості студента» мала спрямованість на зміну поведінки, на розвиток емоційно-вольових, когнітивних якостей студентів, що дозволило активно впливати на формування їх креативності. В основі продуктивного, якісного проходження програми лежить співпраця студентів, їх цілеспрямована діяльність, активне вираження своїх думок, а також, їх творче ставлення до виконання завдань. Застосований комплекс методів дозволив формувати у студентів навички творчого мислення. На початку і в кінці кожного заняття проводилась рефлексія «тут і тепер», під час якої висловлювались бажання і почуття учасників занять, обговорювались питання ефективності виконання домашнього завдання та труднощів, з якими зіткнулися студенти.

З метою вивчення динаміки розвитку рівня креативності у студентів на третьому етапі, ми проводили повторну діагностику їх рівня креативності, з використанням методики, що застосовувалась на першому етапі дослідження.

Після проведення програми формування креативності «Розвиток креативності – атрибут успішної особистості студента» були отримані наступні результати: високий рівень креативності показали – 24,2 % студентів; середній рівень – 58,3 %; низький – 17,5 %.

На підставі результатів дослідження, ми провели аналіз та інтерпретацію даних, отриманих до і після проведення програми формування креативності студентів (рис 1).

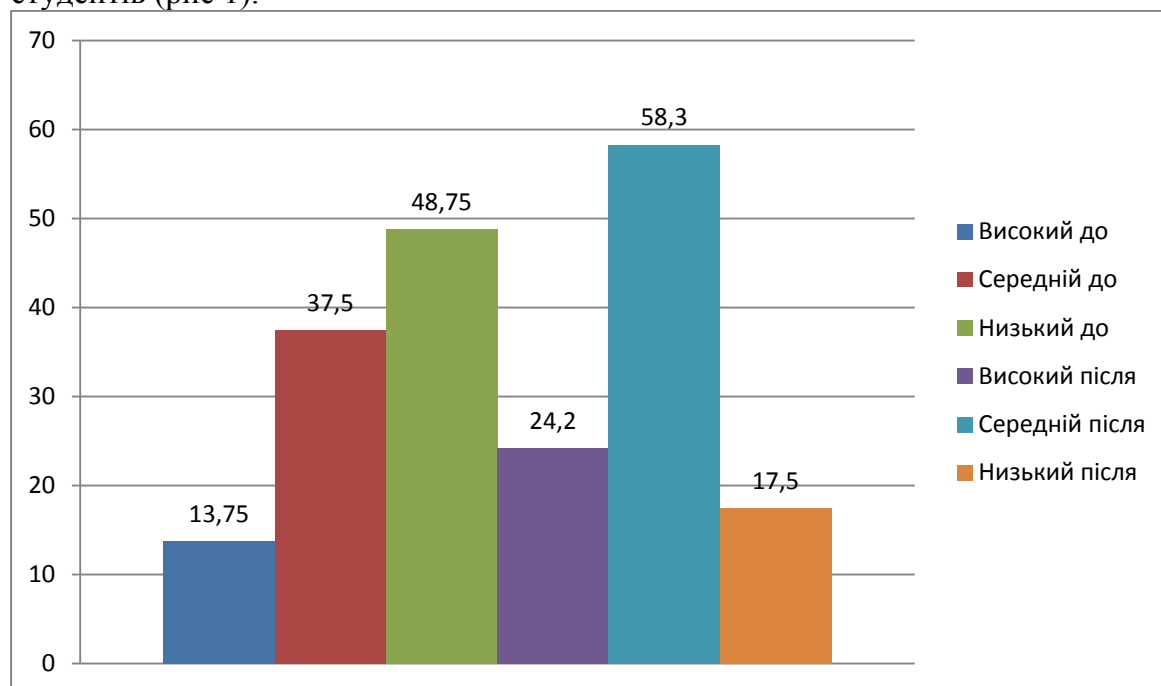

Рис. 1. Показники креативності студентів

Аналіз діаграми показує наявність відмінностей в показниках розвитку креативності студентів до і після використання програми. Відбулося значне підвищення середніх і високих показників креативності студентів і знизилась низькі показники.

Таким чином, програма формування креативності студентів «Розвиток креативності – атрибут успішної особистості студента» показала свою ефективність. Слід відмітити що ця програма потребує удосконалення, для використання її на другій ступені розвитку креативності студентів, що надасть змогу студентам з низьким та середнім рівнями розвитку креативності покращити свої результати. Аналіз професійної діяльності психологів показав, що для того, щоб успішно виконувати свою роботу, психолог повинен мати добрі спеціальні професійні здібності, до яких відносяться ті здібності, що впливають на його успішну професійну діяльність. Креативність є важливим елементом цілісної системи успішної професійної діяльності майбутніх психологів.

Таким чином, можливо зробити наступні висновки:

1. Аналіз наукових джерел дозволив визначити креативність як комплекс інтелектуальних і особистісних якостей людини.

2. Результативність та успішність формування креативності студентів у навчанні забезпечується сукупністю реалізованих педагогічних умов: організація активної участі студентів у варіативній творчій діяльності;

моделювання освітніх ситуацій творчого успіху студентів у навчальному процесі.

3. Розроблена нами програма формування креативності студентів «Розвиток креативності - атрибут успішної особистості студента» показала свою ефективність. Найбільший інтерес студенти проявили до таких методів: творча діяльність (проект), ділові ігри, рольові та імітаційні ігри, круглі столи, відеоконференції.

4. Розвиток креативності допомагає студентам усвідомлювати і освоювати нові знання, вміння, творити і експериментувати в різних ситуаціях навчального процесу, що забезпечує ефективність процесів самопізнання, саморозкриття та самореалізації студентів у навчанні та підвищує їх професіоналізм.

5. Програма формування креативності студентів «Розвиток креативності – атрибут успішної особистості студента» потребує подальшого удосконалення, для можливості використання її на другій ступені розвитку креативності студентів, що надасть змогу студентам з низьким та середнім рівнями розвитку креативності покращити свої результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боно Э. де. Серьезное творческое мышление. Перевод с англ. М. : Попурри, 2005. 415 с.
2. Боно Э. Шесть шляп мышления. Пер. с англ. А.Захарченко. СПб. : Питер Паблишинг, 1997. 256 с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. М. : Просвещение, 1991. 287 с.
4. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта. Лекция, прочитанная в Стенфордском университете 13 апреля 1959 г. На русском языке опубликована в сборнике переводов «Психология мышления», под редакцией А.М. Матюшкина. М.: Прогресс, 1965. 534 с.
5. Гиппиус С. В. Проблема развития креативности. Гимнастика чувств. СПб. : Речь, 2001. 346 с.
6. Грецов А. Г. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов. СПб.: Питер, 2008. 208 с.
7. Дружинин В.Н. Психология и психодиагностика общих способностей. М. : Наука, 1994. 298 с.
8. Кипнис М. Тренинг креативности. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Ось-89, 2008. 128 с.
9. Мороз В.В. Развитие креативности студентов: монография. Оренбургский гос. ун-т. Оренбург : ОГУ, 2011. 183 с.
10. Павленко В. В. Развитие творческих способностей младших школьников. *Международный научно-профессиональный периодический журнал «ЕДИНСТВО НАУКИ»*. Вена, Австрия. Февраль 2016 г. С. 126-129.
11. Пономарев Я.А. Психология творчества. М. : «НАУКА». 1976. 266 с.
12. Психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М., 1990, 494 с.
13. Психологический словарь / под ред. В.П. Зинченко, Б. Г Мещерякова. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Педагогика-Пресс, 1999. 440 с.
14. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб., 2000. 705 с.

15. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест Е. Торренса: Метод. руководство. СПб., 1998.
16. Утемов В. В. Креативная педагогика: учебное пособие для бакалавриата и магистратуры. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 237 с.

REFERENCES

1. Bono, Je. de. (2005). Ser'eznoe tvorcheskoe myshlenie. Perevod s angl. M. : Popurri. [in Russia].
2. Bono, Je. (1997). Shest' shljap myshlenija. Per. s angl. A.Zaharchenko. SPb. : Piter Publishing. [in Russia].
3. Vygotskij, L.S. (1991). Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste. M. : Prosveshhenie. [in Russia].
4. Gilford, Dzh. (1965). Tri storony intellekta. Lekcija, pročitannaja v Stenfordskom universitete 13 aprelja 1959 g. Na russkom jazyke opublikovana v sbornike perevodov «Psihologija myshlenija», pod redakciej A.M. Matjushkina. M. : Progress. [in Russia].
5. Gippius, S. V. (2001). Problema razvitija kreativnosti. Gimnastika chuvstv. SPb. : Rech'. [in Russia].
6. Grecov, A. G. (2008). Trening kreativnosti dlja starsheklassnikov i studentov. SPb.: Piter. [in Russia].
7. Druzhinin, V.N. (1994). Psihologija i psihodiagnostika obshhih sposobnostej. M. : Nauka. [in Russia].
8. Kipnis, M. (2008). Trening kreativnosti. 3-e izd., pererab. i dop. M. : Os'-89. [in Russia].
9. Moroz, V.V. (2011). Razvitie kreativnosti studentov: monografija. Orenburgskij gos. un-t. Orenburg : OGU. [in Russia].
10. Pavlenko, V. V. (2016). Razvitie tvorcheskih sposobnostej mladshih shkol'nikov. Mezhdunarodnyj nauchno-professional'nyj periodicheskiy zhurnal «EDINSTVO NAUKI». Vena, Avstrija. Fevral'. [in Russia].
11. Ponomarev, Ja.A. (1976). Psihologija tvorchestva. M. : «NAUKA». [in Russia].
12. Psihologicheskij slovar' / pod obshh. red. A. V. Petrovskogo, M. G. Jaroshevskogo. (1990). 2-e izd., ispr. i dop. M. [in Russia].
13. Psihologicheskij slovar' / pod red. V.P. Zinchenko, B. G Meshherjakova. (1999). 2-e izd., pererab. i dop. M.: Pedagogika-Press. [in Russia].
14. Rubinshtejn, S.L. (2000). Osnovy obshhej psihologii. SPb. [in Russia].
15. Tunik, E. E. (1998). Diagnostika kreativnosti. Test E. Torrensa: Metod. rukovodstvo. SPb. [in Russia].
16. Utemov, V. V. (2019). Kreativnaja pedagogika: uchebnoe posobie dlja bakalavriata i magistratury. 2-e izd., ispr. i dop. Moskva : Izdatel'stvo Jurajt. [in Russia].

Бібліографічний опис для цитування:

Гульбс О.А., Діхтяренко С.Ю., Кузьміна В.Ю. Формування креативності студентів психологів в процесі навчання. *Психологічний журнал*. 2021. №6. С. 23–33.